Rapport Länsmuseet Gävleborg 2022:21

RÖJNINGSRÖSEN OCH HÄGNAD I STENBERG

Arkeologisk undersökning

L2021:2860 och L2021:2861
Del av fastigheterna Östanbäck 56:3, Idenor-Åkre 1:17, 1:44, 1:45 samt 1:46
Idenors socken
Hudiksvalls kommun
Hälsingland

Kerstin Westrin

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

RÖJNINGSRÖSEN OCH HÄGNAD I STENBERG

Arkeologisk undersökning

L2021:2860 och L2021:2861
Del av fastigheterna Idenor-Åker 1:17, 1:44, 1:46 samt 1:46
Idenors socken
Hudiksvalls kommun
Hälsingland

Rapport 2022:21
Kerstin Westrin

LÄNSMUSEET
GÄVLEBORG

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:
Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2022
Omslagsbild: Morgonljus över Stenberg. Foto: Kerstin Westrin
Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC BY, undantaget kartmaterial: ©Lantmäteriet, dnrI2018/00110.
ISSN 0281-3181
Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning 5
Inledning 5
Syfte och metod 5
Topografi och Fornlämningsmiljö 6
Tidigare arkeologiska insatser 7
Resultat kart och arkivstudier 8
Resultat undersökning 9
Diskussion 12
Administrativa uppgifter 14
Referenser 14
Bilaga. Lämningslista 15

Figur 1. Utdrag ur terrängkartan med området för undersökningen markerat med blått. Den mindre kartan visar undersökningsområdets läge i Gävleborgs län.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har genomfört en arkeologisk undersökning av två områden som i Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR) var registrerade som röjningsröseområde, L2021:2860 samt L2021:2861. Den totala undersökningsytan uppgick till cirka 600 kvadratmeter.

Vid den arkeologiska undersökningen tolkades röjningsröse L2021:2860 vara en rest som lämnats när en del av en stenmur rivits. Röjningsrösena som ingick i L2021:2861 kunde den arkeologiska undersökningen inte klargöra vare sig uppkomst eller funktion av.

INLEDNING

Den aktuella undersökning föregicks av en arkeologisk utredning som utfördes våren år 2021. Vid denna utredning påträffades och registrerades de två lämningarna med röjningsrösen, L29021:2860 och L2021:2861, samt en dammvall, L2021:2859 (Blennå 2021). De två fossila åkrarna som bestod av röjningsrösen ingick i den nu aktuella undersökningen. Bakgrunden till den arkeologiska undersökningen var att Hudiksvalls kommun planerar för exploatering av ett område i Stenberg, Idenors socken och Hudiksvalls kommun där dessa två lämningar finns registrerade. Uppdragsgivare var Hudiksvalls kommun och efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg (dnr 4650–2021) med beslutsdatum 2021-09-27.

Fältarbetet utfördes två dagar i oktober år 2021.

SYFTE OCH METOD

Syftet med den arkeologiska undersökningen var dokumentera, avgränsa och om möjligt datera lämningarna. De metoder som används för att uppfylla syftet var:

- En mindre arkiv-och kartstudie har genomförts.
- Båda undersökningsområdena har torvats av med maskin.
- De framkomna röjningsrösena har rensats förhand och dokumenterats i ord och bild.
- Ena halvan av samtliga röjningsrösen har grävts bort med maskin.
- Den underliggande marken har handrensats i syfte att identifiera daterbart material.
- All inmätning har samlats in med RTK-GPS.
- All inmätningsdata har bearbetats i Arc-GIS.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan med de två undersökningsområdena markerade med blått och lämningar registrerade i KMR markerade med rött.

Undersökningsområdet ligger på södra sidan av Hudiksvallsfjärden. Terrängen är relativt plan inom undersökningsområdena och marken består av morän (SGU). Höjden över havet är cirka 20 meter i området. Vid fältarbetet var området som planeras för exploatering avverkat.

Figur 3. Området som planeras för exploatering som det såg ut vid undersökningstillfället hösten år 2021. Foto från öst: Kerstin Westrin.

Fornlämningsbilden i den direkta närheten av undersökningsområdena består till största del av lämningar från historisk tid. Ett undantag är en registrerad gravhög, *L1950:2805, väster om det aktuella området.*

TIDIGARE ARKEOLOGISKA INSATSER

År 2019 utfördes en utredning inom ett område cirka 2 kilometer söder om det nu aktuella undersökningsområdet. Utredningen omfattade cirka 3 hektar och inom detta område genomfördes inventering, sökschaktning samt metalldetektering. Vid utredning påträffades enligt rapporten en syllstensgrund och en källargrund. Båda lämningarna tolkades vara från sen historisk tid (Norrgren 2019).

Den nu aktuella undersökningen föregicks av en utredning våren år 2020 av hela exploateringsområdet. Inom utredningsområdet grävdes 32 sökschakt och i den norra och sydöstra delen av området påträffades röjningsrösen. Rösena registrerades i KMR som *Röjningsröseområde* (L2021:2861, L2021:2866) med den antikvariska bedömning *möjlig fornlämning* då rösena uppfattades ge ett ålderdomligt intryck. Strax öster om utredningsområdet påträffades och registrerades en dammvall (L2021:2859) (Blennå 2021).

RESULTAT KART OCH ARKIVSTUDIER

Inför utredningen som föregick den nu aktuella undersökningen genfördes en kart- och arkivstudie som har fått utgöra grund även inför undersökning. Det aktuella området har på historiska kartor tillhört byn Åkre. På Laga skifteskartan från år 1893 utgörs det aktuella området av ”skogsallmänning” och ett mindre område som grustag (21-ide-45). Ingen historisk karta tyder på att exploateringsområdet varit uppodlat efter 1700-talets senare del (Blennå 2021:5).

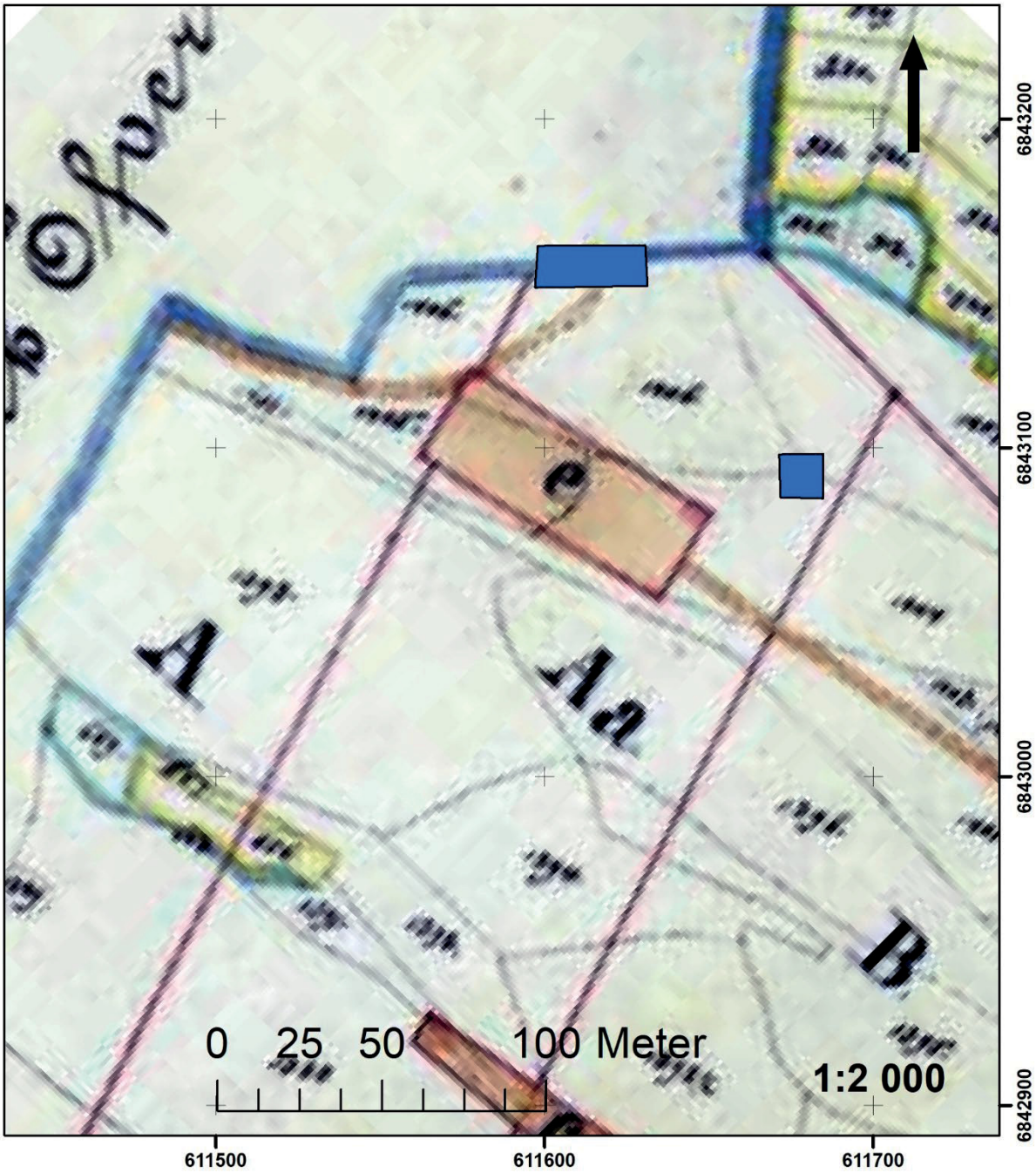

Figur 4. Utdrag ur Laga skifteskarta från år 1893 med de två undersökningsområdena markerade med blått. Den bruna rektangeln benämnd ”e” utgör ett grustag.

RESULTAT UNDERSÖKNING

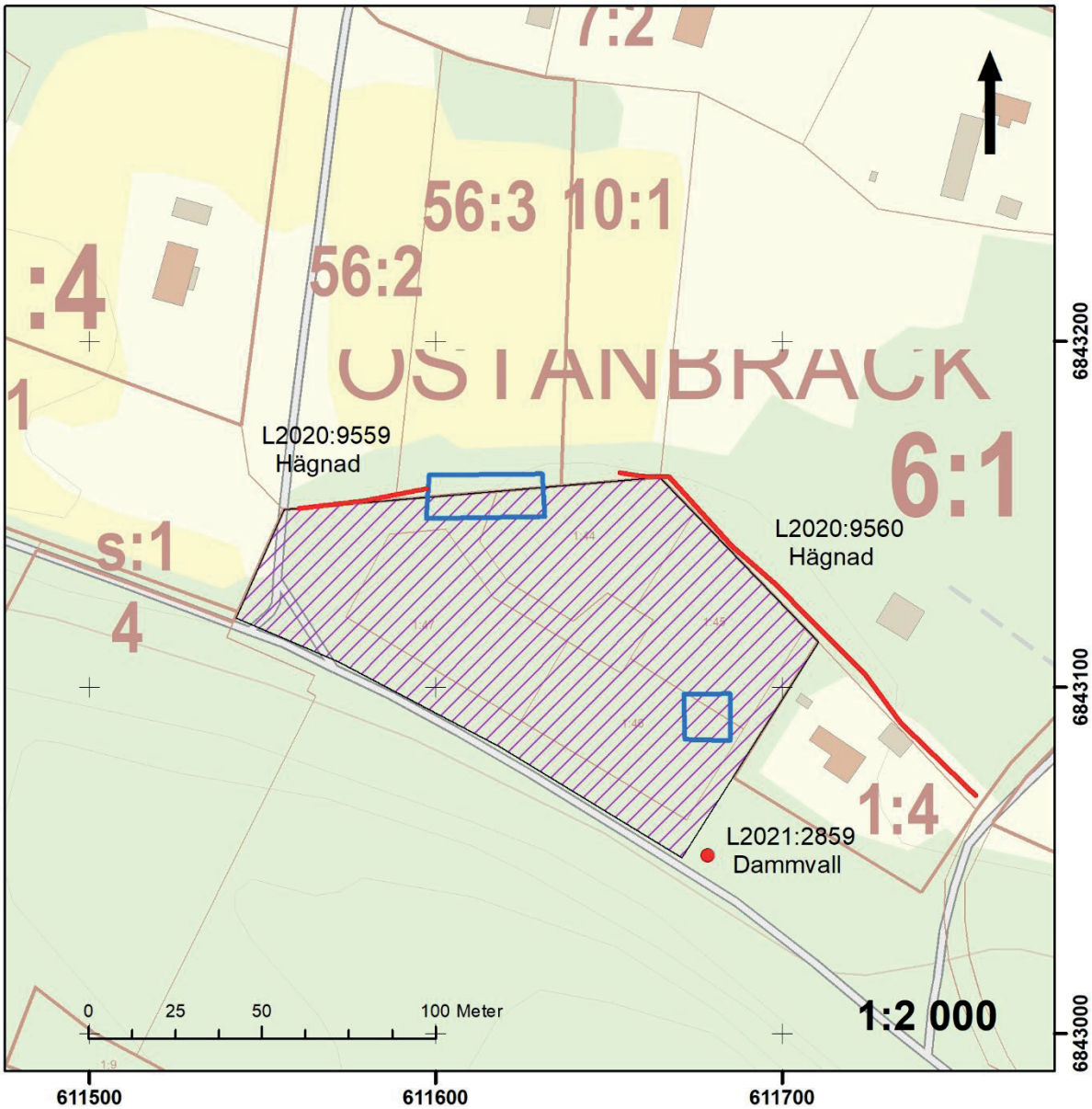

Figur 5.Utdrag ur fastighetskartan med de två undersökningsområdena markerade med blått, utredningsområdet violett skrafferat. Lämningarna, två hägnader samt dammvall, som ingår i tolkningen av de undersökta röjningsrösena är markerade med rött.

Båda undersökningsområdena torvades av med maskin. Samtliga röjningsrösen/ stensamlingar rensades fram för hand, fotodokumenterades och mättes in. Vid **L2021: 2860** kunde det okulärt konstateras att det mellan stenmuren L2020:9559 och L2020:9560 (se figur 5) fanns ett antal större stenar i linje mellan de båda registrerade stenmurana. Detta hade även observerats vid utredning år 2021 (Blennå 2021:8f). Båda stenmurarna L2020:9559 och L2020:9560 är av typen skalmur. En skalmur är uppbyggd med ett yttre skal av större stenar som i mellanrummet fyllts av mindre stenar (Bylander 2008). Efter avbaningen av L2021:2860 och profilgrävning av röjningsrösena tolkas dessa vara efter en fyllning i en stenmur av skalmurstyp som rivits mellan de två nu bevarade stenmurarna. L2021:2860 har i KMR registrerats som hägnad, stenmur, med antikvariska statusen *delundersökt*.

Figur 6. En av stensamlingarna som vid undersökningen tolkades vara efter fyllningen till en riven stenmur. Den blå linjen visar utsträckningen av stenmuren. Foto från väst:Inga Blennå.

Figur 7. Del av stenmuren L2020:9559 som visar skalmurens fyllning med mindre stenar. Foto från väst: Kerstin Westrin.

Figur 8. De framrensade röjningsrösena inom L2021:2861. Beskrivning av röse 1-4 se bilaga. Foto i plan: Inga Blennå.

L2021:2861. Röjningsrösena bestod endast av sten i 2 eller 3 skift. Stenen var lagd i flacka högar utan någon synlig konstruktion. En profil grävdes i samtliga röjningsrösen. Stenarna var mycket löst lagda och fyllningen bestod av lös mull med växtdelar som inte brutits ned. Inget kol kunde ses okulärt i den underliggande marken. Prov samlades in och har studerats vidare i ett försök att få fram daterbart kol. Inget kol har påträffats vid denna studie. *Röjningsröseområdet* L2021:2861 har i KMR registrerats med den antikvariska statusen *helt undersökt.*

Figur 9. Profil av röjningsröse nummer 3. Foto från öst: Kerstin Westrin.

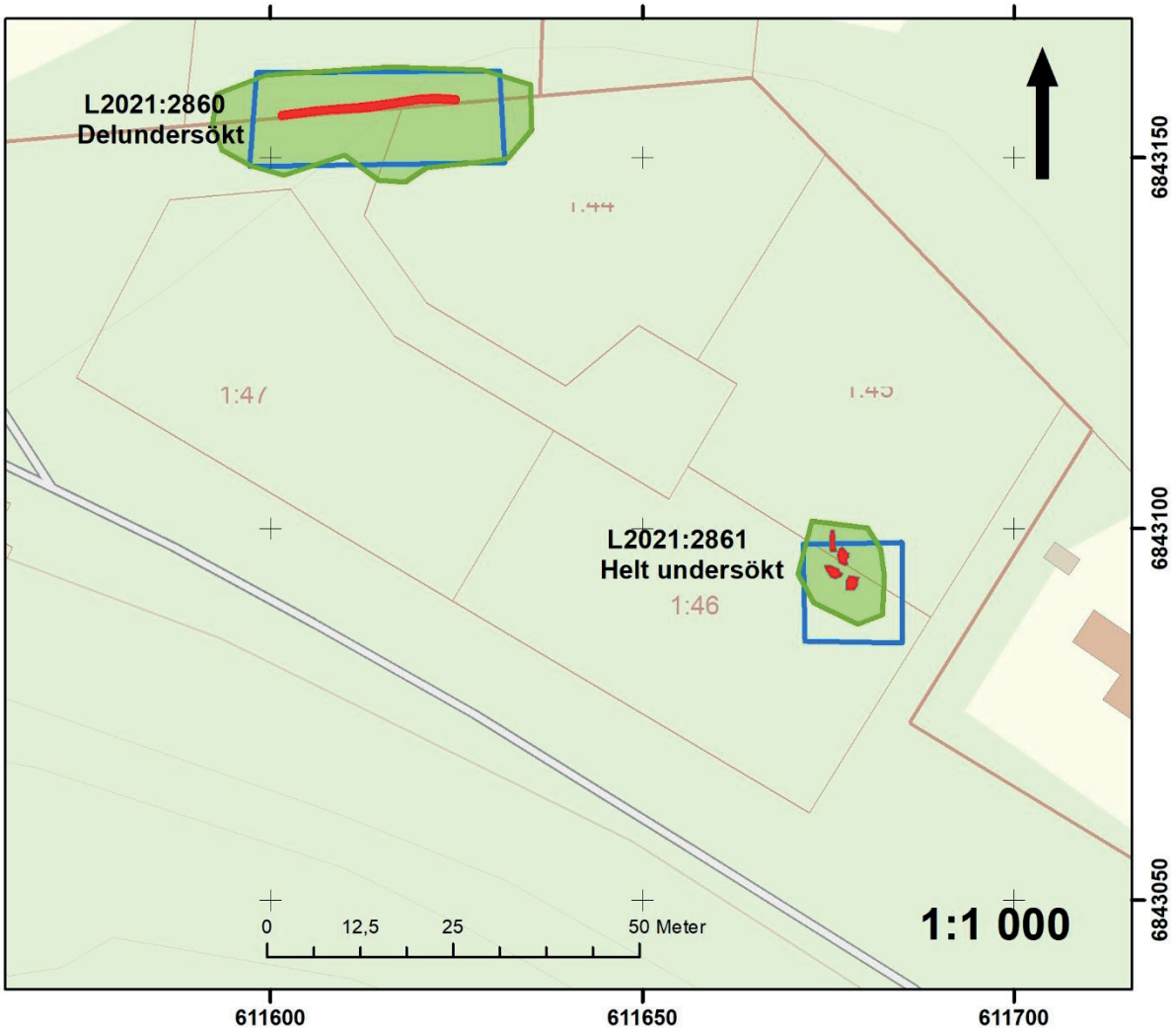

Figur 10. Utdrag ur fastighetskartan med röjningsrösena som ingick i L2021:2861 och den rest av stenmuren i L2021:2860 rödmarkerade, de grävda ytorna grönmarkerade och undersökningsområdena blåmarkerade.

DISKUSSION

Undersökningen kunde inte ge svar på röjningsrösenas (L2021:2861) uppkomst eller funktion. Tyvärr påträffades inte heller något daterbart material i anslutning till eller under något av röjningsrösena som kunnat ge en fingervisning om tiden då de anlades. En reflektion är dock att de i inte ligger i stenfri mark, utan snarare finns det gott om sten direkt i deras närhet. Cirka 3–4 meter sydväst om röjningsrösena ändrar marken karaktär och övergår till lägre liggande, relativt stenfri mark bestående av silt. Kan detta vara äldre odlingsmark? Vid en förundersökning i Hallsberg av röjnings-rösen år 2011 konstaterades det att stenstorleken skiljde sig åt i de undersökta rösena. De rösen med små stenar, som de nu i Stenberg har, tolkades komma från en äldre fas då årder användes som redskap. De små stenarna är mer i vägen vid användandet av detta redskap medan de större stenar gick man förbi. I Hallsberg ligger röjningsrösena i stenfria områden och som med analyser av pollen visat att de varit odlingsmark (Ekholm m.fl. 2011). Problemet i Stenberg är att det inte finns någon yta i närheten som med säkerhet kan utgöra äldre odlingsmark. I detta lägre och siltiga området finns också den registrerade dammvallen L2021:2859. Det område som på historiska

kartor är ett grustag ligger cirka 25 meter sydväst om röjningsrösena. Detta visar att området varit föremål för markanvändning under historisk tid. Det faktum att röjningsrösena var mycket löst lagda och saknade fyllning talar kanske för att de uppkommit under senare tid trots ett ålderdomligt utseende. Är röjningsrösena kopplade till verksamhet som hör samman med dammvallen och/eller grustaget?

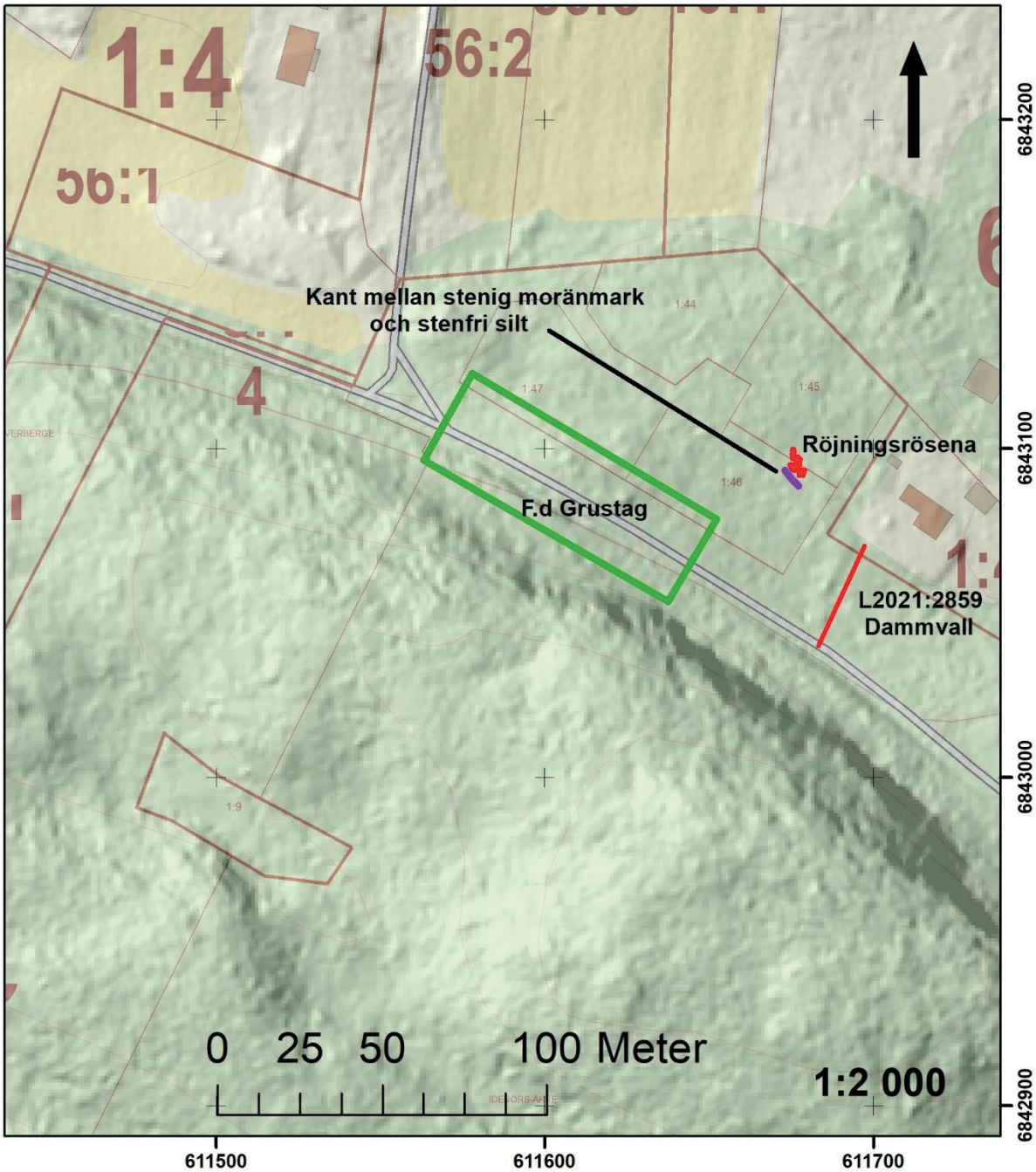

Figur 11. Terrängskuggningskartan med röjningsrösena, rödmarkerade, och deras geografiska läge i förhållande till den siltiga och stenfria marken, det före detta grustaget samt dammvallen.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens diarienummer: 4650–2021
Länsstyrelsens beslutdatum:2021-09-27
Länsmuseet Gävleborgs diarienummer: 2021–175/320
Undersökningstid: 2021-10-26-2021-10-27
Projektledare: Kerstin Westrin
Personal: Inga Blennå, Kerstin Westrin
Fastigheter: Idenor-Åkre 1:17,1:44,1:46 1:46 samt Östanbäck 56:3
Socken: Idenor
Kommun: Hudiksvall
Koordinatsystem: Sweref 99TM
Höjdsystem: RH 2000
Undersökt area: cirka 600 kvadratmeter
Arkeologitimmar i fält: 32 timmar
Dokumentationshandlingar: Förvaras på Länsmuseet Gävleborgs.
Fynd: Inga fynd påträffades

REFERENSER

Blennå, I. 2021. *Stenberg i Idenor*. Arkeologisk utredning. L2020:9559, L2020:9560, L2020:9560, L2002:9562, L2021:2859, L2021:2859, L2021:2860, L2021:2861. Idenor-Åkre 1:17, 1:44, 1:45, 1:46, 1:47. Idenors socken, Hudiksvalls kommun, Hälsingland. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2021:17

Ekholm, T, et al.2011. *Röjningsrösen vid Ulvsätter i Hallsberg.* Närke, Hallsberg socken, fastighet Ulvsätter 2:4 och 3:4, RAÄ 218. Arkeologisk förundersökning. Arkeologigruppen AB. Rapport 2011:17

Norrgren, H. 2019. *Metalldetektering och inventering i Idenor*. Arkeologisk utredning inom fastigheterna Idenors-Åkre 1:17, Idenors-Ulvsta 1:18 samt Överberge S.1, Idenors socken, Hudiksvall kommun i Hälsingland. Rapport från Arkeologikonsult 2019:3267

Arkiv

https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100.htmlText
https://app.raa.se/open/fornsok/

Historiska kartor

Akt	Åtgärd	År	Arkiv
21-ide-45	Laga skifte	1893	Lantmäterimyndigheternas arkiv

BILAGA. LÄMNINGSLISTA

L2021:2860

ID	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	Undersöknings status
1	Hägnad	Stenmur, rest av, ca 40 m l (Ö-V), 0,2–0,4 m h av ställvisa 0,4–0,5 m st stenar.	Övrig kulturhistorisk lämning	Delundersökt

L2021:2861

ID	Lämningstyp	Beskrivning	Undersöknings status
1	Röjningsröse	Röse, 2,0×1,5 m(N-S) och 0,15–0,2 m h. Av 0,05–0,4 m st.	Helt undersökt
2	Röjningsröse	Röse, 2,5×1,5 m(N-S) och 0,2–0,3 m h. Av 0,05–0,4 m st.	Helt undersökt
3	Röjningsröse	Röse, 3,0×0,5 m(N-S) och 0,2–0,3 m h. Av 0,05–0,4 m st.	Helt undersökt
4	Röjningsröse	Röse, 2,7×1,5 m(NV-SÖ) och 0,2–0,3 m h. Av 0,05–0,4 m st.	Helt undersökt

LÄNSMUSEET
GÄVLEBORG

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, SÖDRA STRANDGATAN 20, 802 50 GÄVLE. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE